

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 338.43:65.012.8:631.11

Ткачук В.І.,
д.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Яремова М.І.,
к.е.н., асистент кафедри економіки підприємства
Житомирський національний агроекологічний університет

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Ризиковий характер підприємницької діяльності та підвищення рівня конкурентної боротьби визначають необхідність формування економічної безпеки суб'єктів господарювання. Зазначена проблема є особливо актуальною для сільськогосподарських підприємств, з огляду на підвищену ризикованість їх діяльності, що пов'язано із природно-кліматичним фактором та використанням землі як основного засобу виробництва. Наявність ряду невирішених проблем, зокрема нестача власних коштів для забезпечення розширеного відтворення виробництва, неефективне використання ресурсного потенціалу, низький рівень кваліфікації управлінського персоналу не дозволяють більшості сільськогосподарським підприємствам підтримувати високий рівень економічної безпеки. Водночас, підприємство функціонує як відкрита система у зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та складною динамікою його чинників. Вищезазначене викликає необхідність формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, що підвищує їх спроможність ефективно нейтралізувати або попереджувати виникнення різного роду загроз стійкості підприємств до впливу негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Дотримання економічної безпеки дасть змогу захистити сільськогосподарські підприємства від дії деструктивних впливів, створити сприятливі умови для їх ефективного функціонування та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх досліджень проблем економічної безпеки варто відзначити роботи таких вчених: О. Ареф'єва [1], Т. Васильців [2], С. Ільяшенко [3], Г. Козаченко [4], Н. Лоханова [5], Є. Олейникова [6], В. Пономарьов [4] та ін. Проте питання формування та зміцнення економічної безпеки підприємств з урахуванням галузевих особливостей потребують більш детального вивчення, що обумовило доцільність проведення дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних аспектів щодо формування та підтримки економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна економіка не може набутися ознак стабільності за умови низького рівня економічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні регіону, галузі й окремого підприємства. Економічну безпеку сільськогосподарських підприємств визначено як такий стан підприємства, що характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, їх здатністю забезпечувати реалізацію власних економічних інтересів, ефективно функціонувати та розвиватися в умовах невизначеності та господарських ризиків.

Формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств відбувається під дією чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Неспроможність суб'єктів господарювання впливати на екзогенні чинники обумовило доцільність акцентування авторської уваги на дії чинників ендогенного характеру, що є основним резервом формування конкурентних переваг та підвищення адаптаційних можливостей підприємства. Встановлено, що у межах внутрішнього середовища складовими економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, що формують її рівень, варто вважати фінансову, ресурсно-технічну, кадрову, виробничу, екологічну та збутову. Складові мають комплементарний характер взаємозв'язку та постійно взаємодіють. Найбільш вагомою серед них є фінансова безпека, оскільки стійке функціонування та розвиток підприємства вимагає забезпечення належного фінансового становища.

З метою визначення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств обґрунтовано доцільність застосування комплексно-функціонального підходу, що передбачає обчислення системи показників, які характеризують стан складових економічної безпеки підприємств та зведення їх в інтегральний показник (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників для визначення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Складова	Показник
Фінансова	<ul style="list-style-type: none"> надлишок чи нестача власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів та витрат, пов'язаних з господарською діяльністю; надлишок чи нестача власних оборотних коштів та довгострокових кредитів; надлишок чи нестача загальної величини оборотних коштів.
Ресурсно-технічна	<ul style="list-style-type: none"> коефіцієнт придатності основних засобів; фондовіддача; матеріаловіддача.
Кадрова	<ul style="list-style-type: none"> коефіцієнт плинності кадрів; продуктивність праці; працевіддача.
Екологічна	<ul style="list-style-type: none"> продуктивність землі; землевіддача.
Виробнича	<ul style="list-style-type: none"> коефіцієнт інноваційного зростання; рівень рентабельності виробництва.
Збутова	<ul style="list-style-type: none"> рівень рентабельності продажу; темп зростання обсягів реалізації.

Оцінку економічної безпеки пропонується здійснювати відповідно до комплексно-функціонального підходу в декілька етапів: 1) систематизація та розрахунок одиничних показників окремих складових економічної безпеки; 2) нормування часткових показників за окремими складовими економічної безпеки шляхом співставлення їх фактичного значення із базовим; 3) оцінка складових економічної безпеки; 4) розрахунок інтегрального показника економічної безпеки, що пропонується здійснювати за формулою:

$$P_{ЕБП} = \sum_{j=1}^m P_{ЕБП_j} \times q_j,$$

де $P_{ЕБП}$ – коефіцієнт економічної безпеки сільськогосподарських підприємств; $P_{ЕБП_j}$ – коефіцієнт j -ої складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, що визначається як співвідношення суми оцінки відповідних показників до їх кількості; q_j – ваговий коефіцієнт, який визначається методом експертних оцінок.

Сільськогосподарські підприємства, залежно від рівня економічної безпеки, пропонується розподіляти на чотири групи, що характеризуються критичним, низьким, середнім та високим рівнями.

У результаті здійснення моніторингу економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Житомирської області встановлено, що для 1 % господарств регіону в середньому за 2007–2011 рр. є характерним кризовий рівень економічної безпеки (табл. 2). Водночас, 42 % підприємств мають низький рівень безпеки. Позитивним моментом є збільшення кількості підприємств із середнім рівнем економічної безпеки, частка яких складає 52 %. Високий рівень економічної безпеки характерний для 5 % досліджуваних сільськогосподарських підприємств.

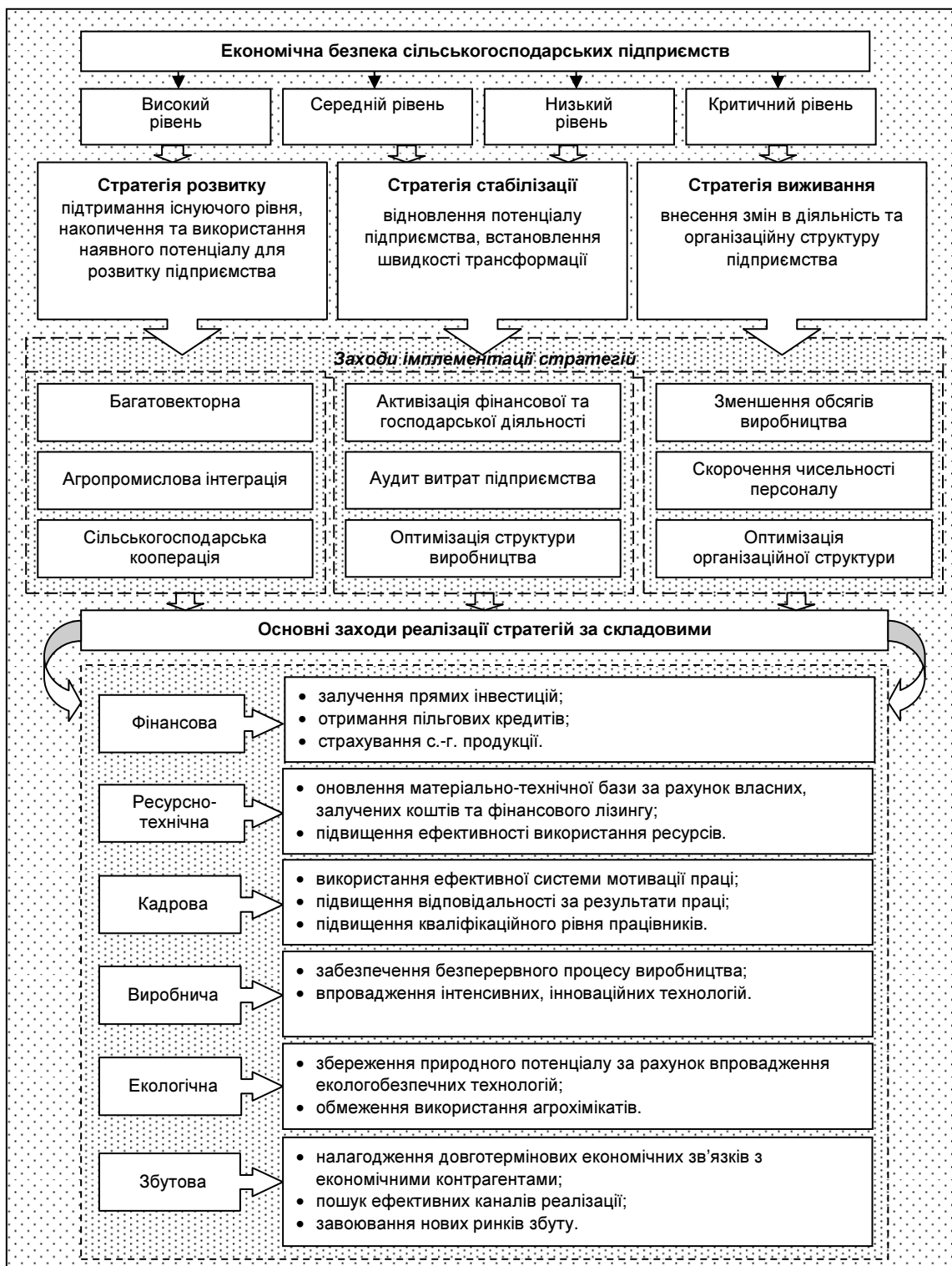
Таблиця 2

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Групи підприємств	Рівень економічної безпеки	Кількість підприємств у групі					Середня питома вага, %
		2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	
I: -0,29–0,03	кризовий	1	–	1	1	1	1
II: 0,04–0,35	низький	35	25	28	25	28	42
III: 0,36–0,67	середній	29	38	35	38	36	52
IV: 0,68–1,00	високий	2	4	3	3	2	5

З метою оптимізації процесу моніторингу економічної безпеки сільськогосподарських підприємств запропоновано комп'ютерну програму, яка розроблена відповідно до авторської методики. За допомогою даної програми можна оцінити рівень кожної складової економічної безпеки, визначити вплив складових на загальний її рівень та відслідкувати динаміку коефіцієнта економічної безпеки. Ціллю створення програмного забезпечення є отримання швидкого доступу до оперативної інформації та зниження трудомісткості роботи працівників.

Моніторинг економічної безпеки сільськогосподарських підприємств дає можливість ідентифікувати основні проблеми їх функціонування та є підставою для визначення стратегічних орієнтирів діяльності підприємств в залежності від поточного рівня їх економічної безпеки (рис. 1).

Рис. 1. Стратегічні орієнтири формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Для підприємств, що мають високий рівень безпеки, рекомендовано застосовувати стратегію розвитку. Підприємства середнього та низького рівня безпеки потребують застосовування стратегії стабілізації. Стратегію виживання слід впроваджувати суб'єктам, які мають критичний рівень безпеки.

Для реалізації зазначених стратегій пропонуються заходи щодо підвищення рівня економічної безпеки за її складовими. Проте застосування усіх їх без виключення не завжди є обґрунтованим та можливим. Тому, доцільним є розробка методики виявлення серед всього переліку тих складових безпеки, які потребують уваги у першу чергу. З цією метою у дослідженні використовувався метод оптимізаційного моделювання. При цьому варто використовувати детерміновану та стохастичну моделі, що забезпечить взагодоповненість результатів.

У результаті розв'язання оптимізаційної задачі на прикладі ПСП «Дружба» Баранівського району Житомирської області визначено, що при використанні традиційної оптимізаційної моделі максимально можливий рівень економічної безпеки становить 0,608, що у 1,13 раза більше, ніж середній рівень інтегрального показника за останні 5 років (табл. 3).

Таблиця 3

Результати оптимізації рівнів складових економічної безпеки ПСП «Дружба»

Складова економічної безпеки	Оптимальні рівні		Фактичне значення
	детермінована модель	стохастична модель	
Фінансова	1,000	0,487	0,264
Ресурсно-технічна	0,189	0,499	0,820
Кадрова	1,000	0,496	0,734
Екологічна	0,645	0,559	0,710
Виробнича	0,000	0,605	0,438
Збутова	0,704	0,532	0,606
Інтегральний показник економічної безпеки	0,608	0,527	0,597

Оскільки виробнича та збутова складові мають найнижчу вагомість, ресурси з цих складових варто перенаправити до фінансової та кадрової, що дозволить підвищити рівень економічної безпеки підприємства в цілому.

У процесі аналізу також встановлено, що дефіцитним ресурсом є земля. Тому найбільш вагомим резервом підвищення рівня економічної безпеки в ПСП «Дружба» є підвищення витрат на використання земельних ресурсів.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, формування та підтримка економічної безпеки підприємства є визначальною умовою його ефективного функціонування та розвитку. У результаті здійснення моніторингу економічної безпеки сільськогосподарських підприємств Житомирської області встановлено, що лише незначна їх частка характеризується високим рівнем безпеки (5 %). Така ситуація вимагає розробки та імплементації заходів щодо зміцнення економічної безпеки в межах стратегічних орієнтирів, визначених відповідно до поточного рівня та її функціональних складових. Основним резервом підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств є оптимізація рівня її складових за рахунок раціонального розподілу ресурсів.

Література

1. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – С. 98–103.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
3. Ильяшенко С.Н. Экономическая безопасность предприятия и подходы к оценке ее уровня / С.Н. Ильяшенко // Машиностроитель. – 2008. – № 10. – С. 4–10.
4. Козаченко А.В. Методические основы оценки уровня экономической безопасности предприятия / А.В. Козаченко, В. П. Пономарев // Региональные перспективы. – 2000. – № 2-3(9-10). – С. 104–106.
5. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – №2. – С. 52–56.
6. Олейникова Е.А. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятия, личность) / Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
7. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України 02.03.2007 р. №60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>.
8. Шамрай М.І. Теоретико-методологічні основи оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / М.І. Шамрай // Вісн. Львів. нац. аграр. ун-ту: економіка АПК. – 2011. – № 18(1). – С. 147–152.